

SPANIA CITEȘTE ROMÂNIA

ILINCA ILIAN

Dacă adesea ne întrebăm de unde trebuie pornit pentru a ne promova în străinătate literatura, din trecut sau din prezent, din epoca interbelică, desigur, ușor atinsă de patina timpului, însă totuși solidă ca reputație sau din contemporaneitatea cea mai acută, răspunsul, iată, poate veni din Spania. Ultimele apariții ale "noastre" în spațiul hispanic cumpănesc fericit "recuperările" și pulsul fierbinte al literaturii prin publicarea, pe de o parte, a unor opere de Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Max Blecher și pe de altă parte a unor antologii sau cărți de Denisa Comănescu, Dan Lungu, Alexandru Ecovoiu. Mă refer aici la două aripi făcute să bată la unison datorită neobositului și talentatului traducător Joaquín Garrigós, pînă de curînd singurul tâlmăci din română în spaniolă. De puțin timp, efortului său încep să i se alătore și alții, iar acest articol este dedicat unuia dintre aceștia, Viorica Patea. Sub semnătura și îngrijirea acesteia au apărut la interval de cîteva luni două traduceri remarcabile: *Jurnalul fericirii* de Nicolae Steinhardt (*Diario de la felicidad*, traducere și editare de Viorica Patea în colaborare cu Fernando Sánchez Miret și George Ardeleanu, Ed. Sigueme, Salamanca, 2007, carte apărută cu sprijinul Institutului Cultural Român prin Programul de subvenții pentru traducere și editare) și *Proiecte de trecut*, celebrul volum de povestiri din 1982 al Anei Blandiana – *Proyectos de pasado*, Ed. Periférica, Cáceres, traducerea în spaniolă de Viorica Patea și Fernando Sánchez Miret.

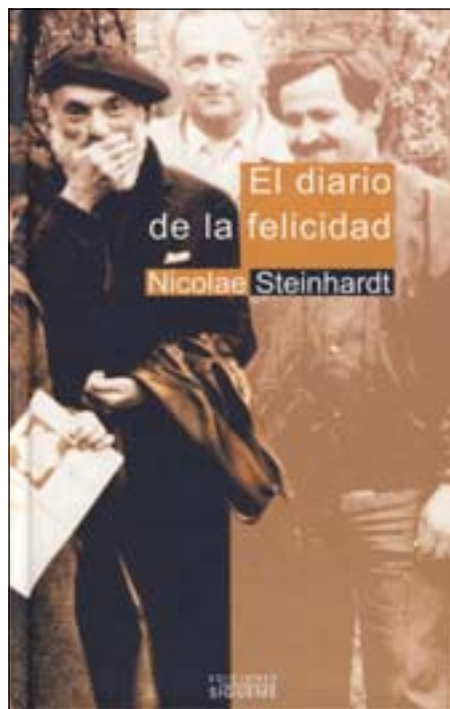
Viorica Patea se numără printre prestigioșii intelectuali români din străinătate care rămîn implicați activ în viața agorei românești. Reputata profesoară la Universitatea din Salamanca este autoare a numeroase studii și cărți despre literatura americană, iar competența sa fost recunoscută, de pildă, în 2005, prin însărcinarea cu coordonarea ediției critice a poemului *The Waste Land* la, poate, cea mai importantă editură academică hispanică, Cátedra din Madrid. Să spunem doar că a edita un clasic la Cátedra este visul oricărui hispanist și că asigură un prestigiu greu de atins prin alte mijloace. Este cu ațit mai meritoriu, atunci, că și-a găsit timp pentru traducerea și promovarea literaturii române, începînd glorioasă această întreprindere prin ediția *Jurnalului fericirii*, devenită acum cu greu de depășit, dată fiind minuțiozitatea notelor de subsol, acuratețea traducerilor, luxul fotografiilor și hărților precum și, mai ales, pertința informațiilor furnizate în postfață.

Evidenta pasiune a Vioricai Patea pentru minunea literară și spirituală care în Spania a fost promovată aproape negreșit drept "una dintre cele mai citite cărți din România" nu o orbește atunci cînd e vorba să prezinte publicului spaniol, format în cu totul alte conjuncturi politice, această carte-cult, *Jurnalul fericirii*. Textul e încadrat ferm între o prezentare sobră semnată în colaborare cu George Ardeleanu, note de subsol exhaustive înluminînd aproape fiecare filă a cărții și o prezentare finală de cîteva zeci de pagini în care Viorica Patea face dovada cea mai vie a dragostei față de această scriere și, în același timp, a lucidității sale. Dragostea și-a manifestat-o în primul rînd prin aplecarea migăloasă, alături de colaboratori, asupra textului dificil de redat în vioiciunea și strălucirea lui originală: nu poate fi adus

un omagiu mai mare unei scriituri decît o transpunere impecabilă. Luciditatea e dovedită din plin în notele de subsol, clarificînd nume proprii, aluzii, contexte, și în distribuirea atentă a accentelor în paratext: religia se vede în chip diferit de o parte și de alta a romanității. În vizita sa în România din 1995, Fernando Arrabal, a cunoscut un cuplu de celebri plasticieni români care trăiau în căsătorie albă și a identificat pravoslavnicia lor drept o compensație pentru lungii ani de înjosire a Bisericii; a exclamat: "Dacă Franco ar fi interzis cultul religios, azi ar fi fost plină peninsula de schimnici; dar nouă, catolicismul ne-a fost impus".

Într-adevăr, publicul spaniol are un cu totul alt background cultural, frazele "bughi mambo rag" sună total diferit, iar Viorica Patea are întru totul dreptate să pună accentul pe caracterul paradoxal al scriiturii și ființei monahului de la Rohia, consonant cu paradoxul creștinismului, unde, subliniază ea, "pierderile sînt cîștiguri, eșecurile victorii, fericirea se obține prin suferință". Pe fundalul acestor paradoxuri își construiește Viorica Patea întreaga argumentație din postfața care se dorește a fi în același timp o introducere în istoria anticomunismului românesc, un studiu de caz, o profundă sinteză a exegezei asupra lui Nicolae Steinhardt și, nu în ultimul rînd, un prilej pentru comparatistă de a sugera publicului spaniol ideea unui triumvirat ortodox-existențialist ai cărui membri, în ciuda accentelor diferite, se află în strictă proximitate valorică: Dostoievski – Berdiaiev – Steinhardt. Indiferent de actualul destin hispanic al acesteia mari cărți a românilor, important este că ea există în acest spațiu – la urma urmei o pătrime din glob – și că există în condițiile ireproșabile amintite. Peninsula nu își exportă cu ușurință cărțile, e posibil ca editura Sigueme, axată pe cărți cu tematică filozofică și teologică, să nu aibă o largă difuzare în afara granițelor, dar *Jurnalul fericirii* se află talmăcit cu dăruire și har în castiliană, ceea ce reprezintă deja un însemnat act de cultură, cu posibile repercusiuni în viitor.

Cealaltă aripă, cumpănitoare, ce susține navigația spre recunoaștere, de data aceasta venind din prezent, este reprezentată de o apariție editorială care s-a bucurat de un enorm succes: *Proyectos de pasado* a Anei Blandiana. Publicarea în martie 2008 a aceste cărți la editura Periférica din Cáceres merită remarcată din multiple motive, iar ordinea în care vor fi enumerate este aleatorie, deoarece e greu de făcut o ierarhie a meritelor atunci cînd reușita e reputată, și aici, pe toate fronturile. Să pornim de la calitatea ediției, promovarea extrem de rafinată, de intelectuală și de atentă a cărții, elogiile aduse traducătorilor, celebrarea inspirației de care a dat dovadă Viorica Patea în prologul dens, clar și elucidant din primele douăzeci de pagini? Știm, stilul encomiastic nu mai are căutare, nodul în papură e mai savuros decît aprecierea sinceră și lipsită de rezerve. Doar că traducerea *Proiectelor de trecut* nu prea are păcate, critica spaniolă a primit-o cu un entuziasm remarcabil, așa cum o dovedesc nenumăratele cronici din revistele culturale cele mai importante din peninsula, iar talmăcirii, chiar de-ar fi luată la lupă, cu greu i s-ar putea găsi defecte.

Ca și *Jurnalul fericirii*, *Proiectele de trecut* ale Anei Blandiana reprezintă de asemenea, mai mult decît o traducere, o ediție critică aproape. Substanțialul prolog este, fără îndoială, cea mai bună pregătire a publicului spaniol pentru pătrunderea în substanța celor unsprezece povestiri fantastic-reale, prin intermediul cărora fostele victime ale tiraniei franchiste pot descoperi reflectări, la marginea oniricului, ale unui tip complet diferit de dictatură. Salutar este faptul că accentul nu cade pe anecdotică ușoară, pe supralicitarea mizeriei comuniste, a cenzurii și contradicțiilor ei, întrucît autoarea prefeței este conștientă, ca orice fină cunoscătoare a literaturii, că o asemenea subliniere ar fi redundantă, dacă se ține seama de forța răvășitoare a povestirilor Anei Blandiana. Faptul că volumul, inițial cenzurat, a ajuns în librării doar datorită recunoașterii poetei și prozatoarei prin premiul Herder obținut în 1982, este semnalat cu o adecvată doză de neutralitate, cum de altfel, cu echidistanță sînt oferite toate informațiile legate de activitatea literară și civică a scriitoarei.

Viorica Patea își îngăduie un spațiu mult mai larg de libertate în calitate de critic literar și comparatist, reliefînd ecourile care se întretes între acest univers literar și cel izvodit de maeștrii fantasticului modern, Borges, Cortázar, Eliade sau, și mai aproape, consideră autoarea prefeței, Mihail Bulgakov: "În țările din spatele Cortinei de Fier, în care expresia artistică era dur cenzurată și îngădită de schemele realismului socialist, fantasticul, mai mult decît oricare alt gen literar, pune sub semnul întrebării codurile socio-culturale dominante și permite să fie criticate structurile puterii. Fantasticul reflectă discrepanța dintre lumea oficială și cea reală. Limbajul său este o invitație la transgresarea unei ideologii care adulterază viața și realitatea". Plasînd așadar proza Anei Blandiana sub semnul fantasticului ca mod de rezistență antitotalitară, subliniind în primul rînd virtuțile literare incontestabile ale textului, Viorica Patea lasă neștirbită ambiguitatea prozei pentru a-i oferi cititorului spaniol plăcerea descoperirii unei lumi ficționale mult mai bogate, de bună seamă, decît realitatea schematică de la care pornește.

Mai mult însă decît orice paratext, traducerea impecabilă, favorizată și de stilul însuși al Anei Blandiana – clar, aparent

denotativ, lăsînd conotațiile să izbucnească post factum, în ecouri multiple – este mijlocul cel mai eficient de a da validitate afirmațiilor din prefață. Proza Anei Blandiana cucerește tocmai prin calitatea artistică de excepție, nu prin exotismul ușor de imitat. Cititorii spanioli, așa cum o dovedesc multiplele comentarii din presă și de pe blogurile literare, s-au dovedit sensibili tocmai la acest aspect, ca dovadă că viziunea potrivit căreia literatura s-ar impune actualmente mai mult prin tematica de impact, insolită sau teribilă, decît prin calitatea intrinsecă, rămîne o formă de cinism printre altele, vehiculată de cititori grăbiți și editori doritori de succese facile și, într-o săptămîină deja, bune de aruncat în uitare.

De altfel, editura Periférica din Cáceres, condusă de scriitorul Julián Rodríguez, face parte chiar din acea categorie de edituri mici, însă extrem de semnificative care în Spania au început deja să constituie o forță remarcabilă tocmai datorită refuzului de a se plia pretinsei "cereri a pieței". Creată în 2006 și avînd un ritm editorial de trei cărți la două luni, editura din Cáceres a reușit să se impună și a dobîndit deja o notorietate națională și internațională prin coerența programului urmat. În colecția "Biblioteca portativă" sînt publicații autori latino-americani și portughezi mai puțin cunoscuți, clasici lăsați pe nedrept în uitare, scriitori străini neîntrați încă în circuitul marilor trusturi editoriale. În colecția "Mici tratate", a cărei deviză este "Între erudiție și underground", apar eseuri sau texte greu de clasificat într-un gen anume, originale și cel mai adesea insolite. Pe scurt, la Periférica apar acele cărți pe care un cititor rafinat ar dori să le aibă la îndemînă dar nu le găsește din cauza proliferării best-sellerurilor și a vedetelor de o zi. Marele editor francez Hubert Nyssen scria la un moment dat că "nu există nici o carte bună care să nu fi fost mai întîi un text iubit cu pasiune": cărțile editate de Julián Rodríguez vădesc tocmai această știință a iubirii. Iar cartea Anei Blandiana, acum devenită în parte și a Vioricai Patea și a lui Fernando Sánchez Miret datorită incomparabilei frumuseți a traducerii în spaniolă, dovedește prin toate mijloacele că a fost un text iubit cu pasiune de talmăcitori și editori. Cititorii spanioli au fost molipsiți și i-au urmat cu entuziasm în această aventură a iubirii.